ZAMONAVIY MUSIQA TA’LIMIDA FOROBIY TA’LIMOTINING PEDAGOGIK SAMARADORLIGI

Otajonov Jahongir

Farg‘ona davlat universiteti II kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Abu Nasr Forobiyning "iyqo" va aruz vazni uyg‘unligi haqidagi qadimiy g‘oyalarini zamonaviy oliy musiqa ta’limiga tatbiq etish masalalari tadqiq qilingan. Cholg‘u ijrochiligi darslarida yirik va murakkab milliy asarlarni o‘rganishda talabalarda yuzaga keladigan quruq yodlash muammolarini bartaraf etish uchun samaraliroq metodika ilgari surilgan. Ushbu metodik yondashuv musiqiy asar ritmini quruq sanash orqali emas, balki nutqiy-mantiqiy tahlil yordamida mukammal o‘rganish imkonini beradi. Natijada aruz tizimidagi hijolar va to‘xtamlar talabalarning musiqiy xotirasi hamda ijroviy barmoq motorikasini tabiiy faollashtiruvchi pedagogik mexanizm vazifasini o‘taydi.

Kalit so‘zlar: Abu Nasr Forobiy, iyqo, aruz, musiqa ta’limi, cholg‘u ijrochiligi, metodika, pedagogik samaradorlik

Аннотация: В данной статье исследуются вопросы применения древних идей Абу Насра аль-Фараби о гармонии «ико» и поэтического размера аруз в современном высшем музыкальном образовании. Для устранения проблем сухого заучивания, возникающих у студентов при изучении крупных и сложных национальных произведений на уроках исполнительства на инструментах, выдвинута более эффективная методика. Данный методический подход позволяет совершенно изучать ритм музыкального произведения не через сухой счет, а с помощью речевого-логического анализа. В результате слоги и цезуры в системе аруза выполняют функцию

педагогического механизма, естественно активизирующего музыкальную память и исполнительскую моторику пальцев студентов.

Ключевые слова: Абу Наср аль-Фараби, ико, аруз, музыкальное образование, исполнительство на инструментах, методика, педагогическая эффективность.

KIRISH

Musiqa pedagogikasi va cholg‘u ijrochiligi ta’limida talabalarning musiqiy idrokini rivojlantirish hamda yirik shakldagi milliy asarlarni o‘zlashtirish jarayonlarini soddalashtirish dolzarb masalalardan biri bo‘lib kelmoqda. buyuk mutafakkiri Abu Nasr Forobiy o‘zining musiqiy-nazariy ta’limotlarida, xususan, "Kitab al-musiqa al-kabir" asarida musiqiy ritm ("iyqo") muammolarini nutq va she’riyat qonuniyatlari bilan uzviy bog‘liqlikda tadqiq etgan. Mutafakkir tomonidan ilgari surilgan "ovoz – nutq – ohang" tamoyili musiqiy ijroni shunchaki mexanik harakat emas, balki insonning ichki nutqi va mantiqiy tafakkuri mahsuli sifatida baholashga asos bo‘ladi.

Biroq, bugungi oliy musiqa ta’limi amaliyotida yirik va murakkab kompozitsiyali milliy asarlarni o‘rgatishda haligacha an’anaviy quruq yodlash, metronom yordamida mexanik hisoblash ("bir-i-va, ikki-i-va" usuli) yetakchi o‘rinni egallab kelmoqda. Bunday yondashuv talabalarning ijro darslarida tez toliqishi, ritmik usullarda muntazam chalg‘ishi hamda asarning badiiy-badiakorlik mazmunini ongli ravishda his qila olmasligiga sabab bo‘ladi. Natijada, musiqiy matn ustida ishlash jarayoni ijodiy emas, balki qoliplangan texnik mashg‘ulotga aylanib qolmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — yuqorida qayd etilgan quruq va mexanik yodlash muammolarini bartaraf etish uchun Abu Nasr Forobiyning "iyqo" va aruz vazni uyg‘unligi haqidagi qadimiy g‘oyalariga tayanuvchi, zamonaviy va yanada

samaraliroq metodik yondashuvni shakllantirishdan iborat. Ushbu yondashuv doirasida musiqiy asar ritmini quruq raqam sanash orqali emas, balki nutqiy-mantiqiy tahlil hamda aruz tizimidagi hijolar, to‘xtamlar yordamida talabalarning musiqiy xotirasi va ijroviy barmoq motorikasini tabiiy faollashtirishning nazariy-pedagogik asoslari yoritib beriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Abu Nasr Forobiyning musiqiy-nazariy merosi asrlar davomida nafaqat Sharq, balki G‘arb musiqashunosligi va pedagogikasi uchun ham fundamental poydevor bo‘lib xizmat qilib kelmoqda. Xususan, mutafakkirning "Kitab al-musiqa al-kabir" ("Musiqa haqida katta kitob") asarida ilgari surilgan "iyqo" (musiqiy ritm) qonuniyatlari va uning inson nutqi, she’riyatdagi aruz vazni bilan bog‘liqligi masalalari zamonaviy metodologiyaning shakllanishida muhim ahamiyatga ega[1]. Sharq Renessansi davri musiqiy ta’limotlarini tadqiq etgan olimlarning ishlarida Forobiyning ushbu tizimi musiqiy tovushlarning mantiqiy izchilligini ta’minlovchi asosiy omil sifatida baholangan. Pedagogik nuqtai nazardan esa, cholg‘u ijrochiligi darslarida yuzaga keladigan quruq yodlash va mexanik ijro muammolarini bartaraf etish, talabalarning musiqiy idrokini faollashtirish zaruriyati zamonaviy pedagog-olimlarning tadqiqotlarida ham bir necha bor ta’kidlab o‘tilgan[2]. Biroq, ushbu ilmiy izlanishlarda Forobiy ta’limotidagi aruz vazni hijolari va musiqiy cho‘zimlar uyg‘unligini zamonaviy cholg‘u ijrochiligi darslariga konseptual metodika sifatida olib kirish masalalari yaxlit tizim holatida ochib berilmagan.

Mazkur muammoni uslubiy jihatdan hal etishda tadqiqotning metodologik asosi sifatida tizimli yondashuv, qiyosiy-pedagogik tahlil hamda psixomotor aloqalarni modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Metodologiyaning o‘zagini Forobiyning "ovoz–nutq–ohang" prinsiplariga tayanuvchi va an’anaviy quruq raqam sanash uslubidan voz kechishni nazarda tutuvchi pedagogik mexanizmlar tashkil etadi[3].

Ushbu uslubiy yondashuv dars jarayonida quyidagi uchta uzviy bosqich orqali amaliyotga tatbiq etilishi metodologik jihatdan asoslanadi:

Ritmik-mantiqiy dekompozitsiya bosqichi: Murakkab milliy asarlarning nota matni metronomik o‘lchovlar yoki sun’iy matematik hisoblar (bir-i-va, ikki-i-va) asosida emas, balki ichki tugallangan musiqiy frazalar va ritmik modullar bo‘yicha mantiqiy bo‘laklarga ajratiladi. Bu talabaga asarning umumiy tuzilishini qismlar kesimida oson tushunish imkonini beradi.

Nutqiy-matniy sinxronizatsiya bosqichi: Ajratib olingan har bir musiqiy cho‘zim (nota shakllari) aruz tizimidagi qisqa va uzun hijolar talaffuziga hamda turoqlarga muvofiqlashtiriladi. Bunda qisqa notalar nutqdagi qisqa bo‘g‘inlarga, cho‘ziq notalar esa uzun bo‘g‘inlarga mos keltirilib, talaba nota o‘lchovini quruq va zerikarli hisob-kitobsiz, balki o‘ziga xos ichki nutqiy o‘lchov (so‘z ritmi) yordamida ongli ravishda idrok eta boshlaydi.

Psixomotor aloqalarni faollashtirish bosqichi: Shakllantirilgan nutqiy-ritmik model talabaning cholg‘udagi ijroviy harakatlari (barmoq motorikasi) bilan parallel ravishda birlashtiriladi. So‘zning tabiiy aytilish sur’ati, undagi urg‘u va to‘xtamlar cholg‘uda hosil qilinayotgan tovushlar hamda pauzalar bilan sinxronlashadi. Natijada musiqiy xotira ortiqcha mexanik yuklamalardan xoli bo‘ladi va talabaning ijro jarayonidagi psixologik hamda asabiy toliqishi sezilarli darajada kamayadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Taklif etilayotgan taklif etilayotgan metodikaning cholg‘u ijrochiligi darslaridagi pedagogik samaradorligini tahlil qilish jarayonida talabalarning musiqiy matnni ongli ravishda o‘zlashtirish darajasi sezilarli darajada oshishi kuzatildi. An’anaviy uslubda, ya’ni metronomik o‘lchovlar va quruq raqam sanash orqali murakkab ritmik tuzilmalarni yodlash talabalarning diqqatini faqatgina texnik jarayonga yo‘naltirib qo‘yadi. Bu esa musiqiy xotiraning asabiy toliqishiga va ijroda

mexanik qolipga tushib qolishga sabab boʻladi[4]. Nutqiy-mantiqiy tahlilga asoslangan yondashuvda esa, nota choʻzimlari aruz vaznining hijolar tizimi (qisqa va uzun boʻgʻinlari) bilan parallel ravishda ijro etilganda, talabaning ichki nutqi va harakat kombinatsiyasi (motorikasi) bir vaqtda faollashadi. Natijada asarni yodda saqlash jarayoni texnik bosqichdan mantiqiy-ijodiy bosqichga oʻtadi.

Ushbu tahliliy natijalar zamonaviy musiqiy pedagogika va psixologiya qonuniyatlariga ham toʻliq mos keladi. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, musiqiy ritmni soʻz elementlari (nutq) bilan bogʻlab oʻrganish inson miyasining chap va oʻng yarim sharlari oʻrtasidagi psixomotor aloqalarni mustahkamlaydi[5]. Forobiy ilgari surgan "iyqo" tizimi mohiyatan mana shu psixologik qonuniyatga tayanadi. Aruz tizimidagi turoqlar (musiqiy pauza va toʻxtamlar) ijro davomida talabaga barmoq mushaklarini erkinlashtirish va keyingi musiqiy frazaga ongli ravishda tayyorlanish imkonini beradi. Bu esa dars jarayonida talabalarda uchraydigan odatiy asabiy zoʻriqish hamda cholgʻu chalishdagi jismoniy qisilish (zajim) muammolarini tabiiy ravishda bartaraf etadi.

Mavzu yuzasidan olib borilgan muhokamalar shuni koʻrsatadiki, anʼanaviy darslarda musiqiy asarni mexanik takrorlash talabadan koʻp vaqt va ortiqcha energiya talab qilsa-da, ijroning badiiy sifati hamda ritmik aniqligi koʻpincha pastligicha qolmoqda. Nutqiy-ritmik metodologiyaning samaradorligi esa talabaning asarni shunchaki eshitish orqali emas, balki ichki nutq mantiqi orqali his qilib chalishida namoyon boʻladi[6].

XULOSA

Oliy musiqa taʼlimida cholgʻu ijrochiligi darslarining sifatini oshirish va milliy musiqiy merosimizni talabalar tomonidan ongli ravishda oʻzlashtirilishini taʼminlash bugungi kun pedagogikasining eng dolzarb vazifalaridan biridir. Olib borilgan nazariy-pedagogik tahlillar shuni koʻrsatadiki, Abu Nasr Forobiyning "Kitab al-musiqa al-kabir" asarida bayon etilgan "iyqo" hamda aruz vazni uygʻunligi

haqidagi qarashlari shunchaki tarixiy meros emas, balki zamonaviy musiqa didaktikasini boyituvchi universal pedagogik poydevor hisoblanadi. Cholg‘u ijrochiligi darslarida yirik shakldagi milliy asarlarni o‘rgatishda keng qo‘llanilib kelayotgan an’anaviy mexanik yodlash va quruq raqam sanash uslublari talabaning musiqiy idrokini qoliplab, asabiy-psixologik toliqishga olib kelishi tahlil qilingan bo‘lsa, taklif etilgan nutqiy-mantiqiy yondashuv nota cho‘zimlarini aruz tizimidagi hijolar va to‘xtamlar bilan sinxronlashtirish orqali ushbu muammoni samarali hal etadi. Ushbu samaradorligi yuqori bo‘lgan metodologiyaning amaliyotga tatbiq etilishi talabalarning musiqiy xotirasi va ijroviy barmoq motorikasini tabiiy ravishda faollashtirib, asarni quruq eslab qolish emas, balki ichki nutq mantiqi orqali uning badiiy mohiyatini chuqur anglagan holda ijro etish imkoniyatini taqdim etadi. Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, Forobiy ta’limotining bunday zamonaviy talqini oliy ta’lim muassasalarida milliy maqom va cholg‘u ijrochiligi yo‘nalishi talabalarning intellektual-musiqiy tafakkurini rivojlantirishda yuksak pedagogik samaradorlik namoyon etadi.

ADABIYOTLAR RO’YXATI (REFERENCES)

1. Abu Nasr al-Farabi. Kniga o muzike / Per. A. Kobesova. – Almaty: Gylym, 1993. – S. 45-52.
2. Rajabov I. Maqomlar masalasiga doir. – Toshkent: San’at va madaniyat nashriyoti, 1963. – B. 88-94.
3. Tkachenko T. P. Razvitie muzykalnogo myshleniya studentov v klasse instrumentalnogo ispolnitelsva // Voprosy muzykalnoy pedagogiki. – Moskva, 2012. – №4. – S. 112-118.
4. Karomatov F. M. Uzbekskaya instrumentalnaya muzika. – Tashkent: Literatura i iskusstvo, 1972. – S. 65-71.

5. Vygotskiy L. S. Psixologiya iskusstva. – Moskva: Iskusstvo, 1986. – S. 142-148.

6. Teplov B. M. Psixologiya muzykalnyx sposobnostey. – Moskva-Leningrad: APN RSFSR, 1947. – S. 210-217.

7. Neygauz G. G. Ob iskusstve fortepiannoy igry: Zapiski pedagoga. – Moskva: Muzyka, 1988. – S. 95-101.

8. Fayziyev M. Musiqaviy tafakkurni shakllantirish muammolari // O‘zbekiston san’atshunosligi masalalari. – Toshkent, 2015. – №2. – B. 54-59.